BİBLİYOGRAFYA :

Kindî, *Kitâbü Def^c^i'l-aḥzân* (nşr. H. Ritter—R. Walzer), Roma 1938-39; a.mlf., *Resâ'il*, I, 177-179, 274-278; Ebû Bekir er-Râzî, *eṭ-Ṭıbbü'r-rûḥânî* (*Resâ'il felsefiyye* içinde, nşr. P. Kraus), Kahire 1939 → Beyrut 1402/1982, s. 1-96; Fârâbî, *el-Medînetü'l-fâżıla* (nşr. A. Nâder), Beyrut, ts. (Dârü'l-Meşrık), s. 118-119 vd.; a.mlf., *es-Siyâsetü'l-medeniyye* (nşr. Fevzi Neccâr), Beyrut 1964, s. 83 vd.; a.mlf., *Taḥṣîlü's-sa^c^âde*, Haydarâbâd 1345; a.mlf., *et-Tenbîh ^c^alâ sebîli's-sa^c^âde*, Haydarâbâd 1346; Ebü'l-Hasan el-Âmirî, *es-Sa^c^âde ve'l-is^c^âd* (nşr. M. Minovi), Wiesbaden 1957; İhvân-ı Safâ, *Resâ'il*, Beyrut 1376-77/1957; İbn Sînâ, *Avicenna's De Anima* (nşr. Fazlurrahman), Oxford 1973, s. 49-50, 223-228, 240-250; a.mlf., *Risâle Aḍhaviyye fî emri'l-me^c^âd*, Kahire 1949, s. 120-122; a.mlf., *Risâle fi's-sa^c^âde* (*Mecmû^c^u resâ'il* içinde), Haydarâbâd 1354; a.mlf., *Risâle fî ^c^ilmi'l-aḫlâḳ* (*Mecmû^c^u resâ'il* içinde), Haydarâbâd 1354, s. 98-101; İbn Miskeveyh, *Tehẕîbü'l-aḫlâḳ*, Beyrut 1398; Gazzâlî, *İḥyâ'*, III, 48-74; a.mlf., *Mîzânü'l-^c^amel* (nşr. Süleyman Dünya), Kahire 1964; a.mlf., *el-Münḳıẕ mine'ḍ-ḍalâl*, Dımaşk 1939, s. 99-100; İbn Bâcce, *Tedbîrü'l-mütevaḥḥid* (nşr. Muîn Ziyâde), Madrid 1946; a.e. (Mâcid Fahri, *Opera Metaphysica* içinde), Beyrut 1968; İbn Tufeyl, *Ḥay b. Yaḳẓân* (nşr. Ahmed Emîn), Kahire 1959; Tûsî, *Aḫlâḳ-ı Nâṣırî*, Lucknow 1891; Devvânî, *Aḫlâḳ-ı Celâlî*, Kalküta 1911; Hüseyin Vâiz, *Aḫlâḳ-ı Muḥsinî*, Kalküta 1850; Kınalızâde Ali, *Ahlâk-ı Alâî*, Bulak 1248; A. Nâder, *en-Nefsü'l-insâniyye^c^inde İbn Sînâ*, Beyrut 1968, s. 24-25, 34, 108, 111-112; R. Walzer, "Akhlāḳ", *EI²* (İng.), I, 325-329.

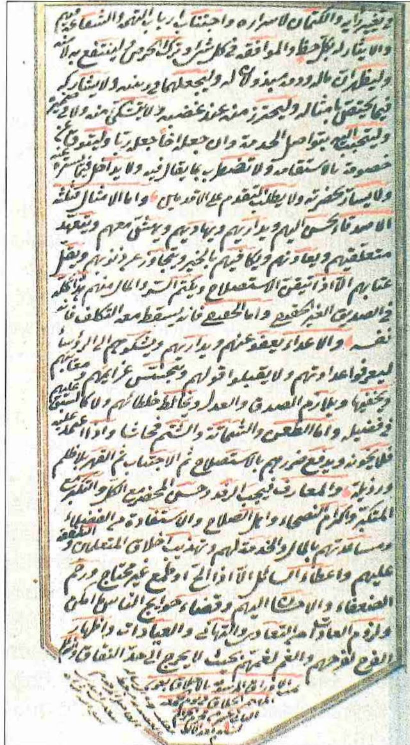
 MEHMET AYDIN

AHLÂK-ı ADUDİYYE
(أخلاق عضدية)

Adudüddin el-Îcî'nin (ö. 756/1355) ahlâkla ilgili Arapça risâlesi.

Asıl adı *Risâletü'l-aḫlâḳ* olan eser, müellifi Abdurrahman b. Ahmed b. Abdülgaffar el-Îcî'nin Adudüddin şeklindeki unvanından dolayı *Aḫlâḳ-ı ^c^Aḍudiyye* ve *el-Aḫlâḳu'l-^c^Aḍudiyye* olarak şöhret bulmuştur. Bazı müellifler (bk. *GAL*, II, 270; *EIr.*, I, 722), eseri *er-Risâletü'ş-şâhiyye fî ^c^ilmi'l-aḫlâḳ* ve *Risâletü'l-aḫlâḳ* adıyla da zikretmektedir.

Dört bölümden meydana gelen eserin birinci bölümünde nazarî ahlâk konuları yer alır. Nutk (düşünme), gazap ve şehvet gibi nefsin temel fonksiyonlarıyla bunların ifrat ve tefrit şeklindeki aşırılıklarından doğan reziletler ve itidal noktasında tutulmalarıyla kazanılan faziletler üzerinde durulur; ahlâkın insan karakteriyle olan münasebeti ve değişip değişmeyeceği meselesine de kısaca temas edilir. Eflatun ile Aristo arasındaki görüş ayrılıklarından birini teşkil eden ve birçok İslâm ahlâkçısı tarafından da sık sık gündeme getirilen ahlâkın değişip değişemeyeceği meselesinde Îcî de Fârâbî ve daha birçokları gibi, ahlâkın değişebileceği yönündeki görüşü tercih eder. Ahlâkî faziletlerin kazanılması ve korunmasına ayrılan ikinci bölümde pratik ahlâk konuları işlenmektedir. Daha çok faziletleri elde etmenin ve reziletlerden korunmanın yolları üzerinde duran müellif, her reziletin, mukabili olan bir faziletle giderilebileceğini belirtir. Bilgisizliğin bütün ahlâkî hastalıkların kaynağı olduğunu söyleyen Îcî, büyük bir eksiklik olarak nitelendirdiği kara cahilliğin (cehl-i mürekkeb) tedavisi için, insan zihninin müşahhastan mücerret düşünceye yükselmesinde önemli bir yeri olan ve kesin sonuçlar veren matematik disiplininin öğretilmesini teklif eder. Aile ahlâkının, ev yönetiminin konu edildiği "Siyâsetü'l-menzil" başlıklı üçüncü bölümde ise ana baba, çocuklar, hizmetçiler gibi aile fertlerinin maddî ve mânevî hayatlarının düzenlenmesi, aralarında uyum sağlanması, birbirlerine karşı olan hak ve sorumlulukları incelenir. Eserin "Tedbîrü'l-müdün" başlıklı dördüncü bölümünde müellif devlet yönetimi konusunu işlemekte ve insanın yaratılıştan içtimaî bir varlık olduğu şeklindeki klasik görüşü tekrar etmektedir. Bu bölümde, Fârâbî'den beri devam eden "fâzıl" ve "câhil devlet" tarzındaki klasik medîne (ülke) taksimini Îcî'nin de tekrar ettiği görülür. Ona göre, faziletli ülkenin en bâriz vasfı, ahalisi arasında sevgi ve dostluğun hâkim olmasıdır. Sosyal hayatın düzenlenmesi ve ülkenin fazilete ulaşmasında Fârâbî gibi o da yöneticilere çok önemli görevler düştüğü görüşünü benimser; eserini de toplumu yönetenlere düşen vazife ve sorumlulukları sayarak bitirir.

Aḫlâḳ-ı ^c^Aḍudiyye'nin son sayfası
(Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 625/19, vr. 247ª)

Aḫlâḳ-ı ^c^Aḍudiyye, genel olarak Fârâbî ve İbn Miskeveyh gibi İslâm Meşşâî filozoflarının ahlâk ve siyaset alanındaki görüşlerinin tekrarı mahiyetinde olup önemli bir orijinallik taşımamakla birlikte, bilhassa Osmanlı ve İran ilim ve medrese çevrelerinde hayli ilgi görmüştür. Nitekim çeşitli kütüphanelerde birçok yazma nüshası bulunan risâle, müellifinin diğer eserleri gibi pek çok kişi tarafından şerhedilmiştir. Bu şerhler arasında, müellifin talebesi ve Buhârî şârihi Muhammed b. Yûsuf el-Kirmânî'nin şerhi birinci sırayı alır. Taşköprizâde'nin 1540'ta tamamladığı bilinen şerhi ile Müneccimbaşı Ahmed Dede'ye (ö. 1701) ait şerh de değerlidir. *Aḫlâḳ-ı ^c^Aḍudiyye*, Sultan Abdülaziz dönemi Meclis-i Maârif âzasından Mehmed Emin İstanbulî tarafından *Melzemetü'l-ahlâk* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir. Ayrıca risâlenin birinci bölümünü, eski Kayseri müftülerinden Ahmed Remzi Efendi 100 beyit halinde ve Arapça olarak nazmetmiştir. Şeyhülislâm Mûsâ Kâzım Efendi'ye ithaf edilen bu manzume, *el-Cevheretü'r-Remziyyetü'l-ferdiyye* adıyla basılmıştır (Kayseri 1334).

BİBLİYOGRAFYA :

Taşköprizâde, *Miftâḥu's-sa^c^âde*, I, 408; *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, I, 37; *Hediyyetü'l-^c^ârifîn*, I, 167, 527; II, 172; *Sicill-i Osmânî*, I, 232; *Osmanlı Müellifleri*, I, 243, 347; III, 143; Bursalı Mehmed Tâhir, *Ahlâk Kitaplarımız*, İstanbul 1325, s. 16, 37; Brockelmann, *GAL*, II, 270; *Suppl.*, II, 291; G. Sarton, *Introduction*, New York 1975, III/1, s. 628; Agâh Sırrı Levend, "Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız", *TDAY Belleten 1963*, Ankara 1964, s. 93; Fârâbî, "Eflatun ile Aristoteles'in Görüşlerinin Uzlaştırılması" (trc. Mahmut Kaya), *Felsefe Arkivi*, sy. 24, İstanbul 1984, s. 237-240; Ahmed Ateş, "Îcî", *İA*, V/2, s. 923; M. Münir Aktepe, "Taşköpri-zâde", *İA*, XII/1, s. 44; F. Rahman, "Aḳlāq", *EIr.*, I, 722-723.

 HÜSAMETTİN ERDEM